

BİR DAĞISTAN ÖYKÜSÜ

(Son Bahadırlar Ülkesi)

O zamanlar çocuktum. Belimde kama, sırtımda çerkaska bir erkek çalımıyla gezerken elimin üstünde şahinimi taşıdım.

Güz mevsimiydi. En güzel tarlaların bulunduğu Uroldse'ye doğru yola koyulduk. Köpekler koşmaya başladı. Kahir abim, kendi şahinini elinde sıkıca tutuyor, ben de onu örnek alarak avcı rolünü oynuyordum.

Keklikler uçmaya başlayınca silahlarımızı ateşleyip şahinlerimizi salıverdık. Benim uslu ufaklığım avını bir çırpıda yakalayıp indirdi. Arkasından koştum. Avlanan kekliklerin başlarını kıyıp geri döndüm. Ancak diğer şahinin avsız kaldığını, havada dönüp durduğunu gördüm.

Abim, eline kırmızı bir çaput almış, “pupu puppu” diye hayvanı çağırıyordu. Şahin yükseldikçe yükseldi, abim kızdıkça kızdı. Ne var ki, bizimle birlikte gelen seyisin oğlu, şahini güvercin etiyle beslediğini ağzından kaçırırdı.

Tok bir şahin en kötü avcıdır. Bu yüzden bizimki bütün çağrılara uymuyor, inmiyordu. Abim, öfkeyle benim ufak şahinimi elimden aldı. Avlanmayı onunla sürdürdü. Ben üzüntü içerisinde yanında koşuyordum. Belli ki, bu işin sonu iyi olmayacaktı. Abim, sinirlendiğinde hep bir uğursuzluk olurdu.

Bir patika boyunca yukarıdaki kıraç tarlaya doğru tırmanıyorduk. Tarlanın otları arasında çok sayıda keklüğün saklandığı kanısındaydık. Küçük şahin, birdenbire kanatlarını çırpırmaya başladı. Fakat o esnada karşı bayır boyunca süzülen bir kartalın korkunç karartısı belirdi. Bu durumda en babayiğit şahin bile sinip saklanırdı. Ne uğursuz işti Yarabbi!

Tehlike geçer geçmez abim Kahir, köpekleri saldı. Ne olursa olsun avı sürdürmek niyetindeydi. Kuşlar köpekleri fark edince saklandıkları yerden çıkıp uçmaya başladılar. Abim, şahini saldı. Ah! Hayvancağız ürkmüştü. Bu yüzden eskisi gibi çalımlı, yürekli bir biçimde yükselmedi. Hızlı bir deneme daha yaptı, yine başaramadı. Bunun üzerine Kahir, büyük bir öfkeye kapıldı.

Kuşu olanca gücüyle gökyüzüne fırlatmak yerine, taşlı toprağa çaldı. Şahin acı acı çığlıklar atarak çırpındı. Göğsünden kan boşanıyordu. Onu oradan kapıp koşmaya başladım. Seyisin oğlu ağlayarak beni izledi. Abim, tek başına hareketsiz yerinde kaldı.

Koştum, ağladım... ağladım... Bunun acısını Kahir'den daha sonra çıkaracak, onu evimizin salonunda asılı duran gümüş işlemeli tüfekte vuracaktım. Bunu ne olursa olsun yapacaktım. O gece bana uyku haramdı. Yerde kanadı düşük durumda, ayaklarının üzerinde durmaya çalışan acınası şahinin yanına başına çömeldim. Görünüşü, içler acısıydı. Bütün gece boyunca yaşamak için savaştıktan sonra tan yeri ağarırken öldü. Bir ölü için bundan daha çok üzülemezdim. Küçük şahinimi gömdüm. Sonunda vurmaktan çaysam da abimden nefret etmeyi sürdürdüm.

Daha sonra, başka şahinlerim de oldu, ancak bu denli sevdiğim olmadı. Eski şahinden kalan çingirakları da bir daha kimsenin eline vermedim.

Halil Bek Musayası
Gunip - Dağıstan

iletişim : abduhahkubali@gmail.com

AYLIK BÜLTEN YAYIMI İÇİN HAZIRLANMIŞTIR. PARAYLA SATILMAZ.

“DERBENT” DEYİP GEÇMEYİN

Orta Çağ'ın başlarında **Albanya** olarak bilinen bölgenin uluslararası ticaret yolları üzerindeki şehridir Derbent. Albanların önde gelen askerî savunma merkezi, Sasanilerin Kafkasya'daki dayanağı olmanın ötesinde bu şehir çok önemli bir siyaset ve sanatkârlık mekânı olarak tanınırdı.

M. Kalan Kaltuklu' nun **Alban Tarihi** adlı eserinde Derbent **azametli kent** diye nitelendirilir. Onun sokak ve meydanlarının imar planına uygunluğu övgüye değer bulunur. Derbent önce Alban, sonra **Sasani** hükümdarlarının stratejik gözbebeği olarak yer edinmiş, giderek sanatkârlık ve ticaret sahasında da gelişmiştir. Dokumacılığı ile ünlene şehirde yapılan arkeolojik kazılarda silah, teçhizat, çalgı, metal ürünleri, örs, çekiç, bakır, demir filizlerinin bulunması, burada metalür-jinin geliştiğini kanıtıyor. Cam materyallerinin çeşitliliği, orijinalliği, çok renkliliği Derbent' te cam üretiminin yaygınlığına işaret ediyor.

Bölge çömlekçilikte de ileriye. Bu şehirde gün ışığına çıkarılan çeşitli kap kakak, sakı, su borusu, kerpiç, kiremit, sac, mutfak araç ve gereçleri çömlekçilikte ileri gidiğine delalet ediyor.

Bütün bu özellikleri ile Derbent, Hazar denizi sahilinden geçen ticaret yolunun en işlek transit mahalli olduğuna kuşku bırakmıyor.

Şehir arazisinin 160 hektara ulaşan büyüklüğü ile Derbent, Orta Çağ başlarında Ön Asya, Doğu Kafkasya ve Orta Asya'nın birçok yerleşim birimlerini geride bırakıyordu.

Aşılmaz duvarlarla çevrilmiş saha, iki bölüme ayrılır: iç kale ve şehir merkezi. Şimdilerde **Narın qala** diye adlandırılan iç kale, şehrin hayatında en önemli yeri tutuyordu. Şehir yöneticisinin ikâmetgâhı, saray ve garnizonun kurulu bulunduğu bu saha sosyal, siyasal ve askerî merkezdi.

İki buçuk ile üç buçuk metre kalınlıkta, 20-25 metre yükseklikte surlar, Derbent'e ele geçirilemez bir kale vasfını kazandırıyor. Derbent' e kapladığı alan yetiyor, dış şehre sahip olmaya gerek kalmıyordu.

Narınqala'da önce Alban hükümdarları, sonra Sasaniler tarafından atanan şehir hâkimi otururdu. Sasani şahının temsilcisi 5. Asırda **merzban** unvanı taşırdı. VI. Asırda Derbent civarında, Sasani hükümdarı **I. Qubad** (481-531) ve onun oğlu **I. Kasro Enuşirevan** (531-579) kuzeyden beklenen saldırıları önlemek maksadıyla istihkâmlar inşa ettirmişti.

Şimdiye kadar Derbent'in kale duvarlarında ortaya çıkarılan kitabe sayısı 18' dir. Bunların çoğu bölgenin mali denetçisi, **Barznişin** ile ilgilidir. Sasanilerin, harpçi birliklere verdiği toprakların vergilendirilmesi hususunu, iktâ ve tımar uygulamalarının varlığını buradan çıkarıyoruz.

Şehir, Sasanilerden sonra İslam orduları tarafından ele geçirilmiş, Arap hilafetinin kuzey sınırlarının stratejik müstahkem mevki olarak önemsenmiştir. Daha Hz. Muhammet döneminde Orta Doğu coğrafyasında dillere destan olan bu şehri fethetme konusunda ruhsat verilmiş olsa da, Emevilerin gaddarlığının sergilendiği şehirde özellikle Hristiyan mabetleri hedef alınmış, ikna ederek değil, dehşet saçarak İslamiyeti benimsetme yolu tercih edilmiştir.

Ne var ki, halife **Mervan bin Muhammet**'le son bulan Emevi hanedanının ardından **Abbâsiler** döneminde bölgeye gönderilen ikna heyetleri, şehrin Hristiyan gömleğini çıkarıp İslamiyete geçişinde etkili olmuş, çok daha fazla kan dökülmesinin önüne geçmişlerdir.

Hazar denizinin en önemli liman şehri olan Derbent, denizin içlerine uzayan dış hisarla çevrilmiş, gemilerin yanaşması için köprü kurulmuş, köprü ile deniz arasında sur inşa edilmiş, giriş daraltılarak ve zincirlenerek denetim üst seviyeye çıkarılmıştır.

Bir asırdan çok süren eski inanışlarını bırakıp İslamiyetin kabulü sürecinde eski dinlerini terk etmeme konusunda ayak direyenler Ermenilerin yoğun olarak yaşadığı bölgelere göçmüş, Alban kilisesinin Hristiyan dünyasındaki mirası Ermenilere ikram edilmiş, Alban patrikliğinin temsil gücü Ermenilerce kullanılmıştır.

Devam edecek

Abdullah Kubalı

Kaynakça:muhtelif

SAMUR

DERBENT

DERBENT'in SUFİLERİ

QRIZ DİLİ

Dilbilimcilerin tasnifine göre **İber-Kafkas dil** ailesine dahil olan **Şah Dağ alt grubu**, Qrız halkının konuştuğu dili de kapsar. Coğrafi mevkî bakımından birbirine yakın bölgelerde konuşulan **Xınalıq, Buduq, Cek, Qrız, Hapit, Yergüç** dilleri Şah Dağ topluluğunu oluşturur.

Dil bilimi bakımından Buduq, **Eliq**, Cek, Hapit, Yergüç, **Lezgi, Udin** vb. dillerde bulunan bazı sözcükler aynı anlamda Qrız dilinde de kullanılır. Örneğin **fu** (ekmek), **xed** (su), **balkan** (at), **ey** (evet), **vey** (hayır) adını andığımız dillerin hepsinde aynı anlamları taşır. Bunlardan başka **mez** (dil), **zın** (ben), **afar** (qutab), **vun** (sen), **ge** (bugün) vb. sözcükler için de durum böyledir.

Dil bilimci N. Yakolov, Kafkas dillerinin doğu grubunu beş, alt bölümde toplar ve bunlardan birine **Lezgi- Samur grubu** adını verir. Bu alt grubu da **Lezgi- Tabasaran** ve **Samur** diye iki bölüme ayırır. Qrız dilini **Agul, Buduq, Rutul, Tsaxur**, Xınalıq, Cek, Hapit, dilleri ile birlikte Samur'un az sayılı halklar kısmına ve aynı zamanda Xınalıq, Cek, Hapit dilleri ile birlikte Şah Dağ dilleri alt grubuna dahil eder.

Dağıstan dillerinin karşılaştırmalı tarihi **Lekiskası** (dil bilimi) adlı kitapta kayıt altına alınmış 26 dilden biri de Qrız dilidir.

B.B. Talibov, sınıflandırmasında Qrız dilinin dahil olduğu Dağıstan dillerini Lezgi alt başlığı altında Lezgi, Tabasaran, Agul, Rutul, Tsaxur, Buduq, Qrız, Xınalıq, Udin ve **Argin** dillerini sayar. Talibov'a göre önce Xınalıq dili ortaya çıkmış, sonra Argin ve Udin, daha sonra Buduq ve Qrız, Rutul, Tsaxur, en sonunda Lezgi, Tabasaran ve Agul dilleri var olmuştur.

Dağıstan dilleri alt başlığında yer alan 21 diğer dil gibi Qrız dili de yazıya geçirilmemiştir. Bu dilin öğrenilmesi ve incelenmesi alanında resmî kurumlarca yapılmış hiçbir çalışma yoktur. Şemseddin Sedihev, Veli Xıdırov kişisel imkânlarıyla bu dile yönelik araştırmalarda bulunmuştur. Tuhaflık şuradadır ki, **Moskova'dan, petersburg'dan, Mahaçkale'den ve birçok harici ülkeden dilbilimci, tarihçi, etnoğraf aylarca Azerbaycan'da kalma pahasına Şahdağ'da oturup araştırma yapsalar da Azerbaycan dil bilimci ve tarihçileri bu konuda bugüne kadar kıllarını kıpırdatmamıştır.** Doğal olarak herhangi bir dilin incelenmesi o dilin konuşulduğu coğrafyada yaşayan bilginler tarafından yürütülürse o dilin bütün incelikleri, zenginlikleri, özellikleri bilimsel açıdan daha düzgün ve isabetli yorumlarla sunulur.

Qrız dili bazı dillere nispetle hem karmaşık, hem de öğrenilmesi zordur. Bu nedenle bu dili öğrenip konuşmak için mevcut Arap, Fars, Latin ve Rus dillerinde geçerli seslerden başka, bu dile özgü diğer bazı sesleri de telaffuz etmeye ihtiyaç vardır. Bu seslerden ç, e Arapçada rastlanılan seslerdir ki, onlar ağız boşluğunda değil, boğazın gırtlak bölgesinde biçimlendirilir. Bu sesleri çıkarırken dikkatli ve özenli olmak gerekir. Yoksa sesler başka ifadeler ile karıştırılır ve anlam değişmiş olur.

Qrız dilinde öyle durumlar vardır ki, kök değişmeden sözden önce veya sonra bir ses ilave edildiğinde sözcüğün anlamında değişiklik olur. Örneğin **geliyor** anlamındaki **eşxerci** sözcüğünün öncesine ve sonrasına bir ses ilave edilerek gelen kişinin erkek mi, kadın mı olduğu; onun yukarıdan mı, aşağıdan mı geldiği belirtilmiş olur.

Eşxerci geliyor **yukarıdan erkek**
Eşxercü “ **yukarıdan kadın**
Geşxerci “ **aşağıdan erkek**
Geşxercü “ **aşağıdan kadın**

Çoğulluk, her ismin kendine özgüdür.
Vul vulbi (koyun- koyunlar)
Zar zarar (inek- inekler)
Kel kilar (kuzu- kuzular)
Gaz gazri (kaz – kazlar)

Kaynakça: 1. Qrız ve Qrızlılar, Şahmurad Qrızlı
2. Qrızlar ve Qrız Dili, Şıxbala Qrızlı
Düzenleyen: Abdullah Kubalı

QRIZ

QRIZ Kayalıkları

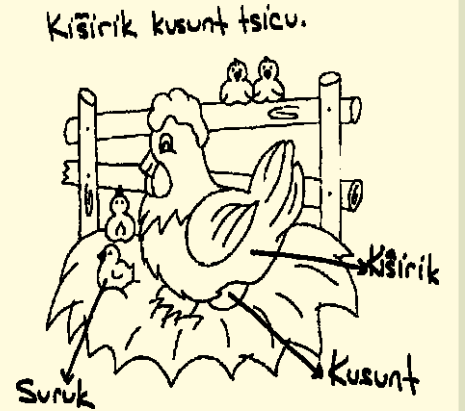
QRIZ'da Kartal Anıtı

QRIZCA İFADELER

Vun xına yaşamış?
Vun xınıbyan?
Ze xınıb gayev.
Vi bey tiy?
Vaş xaxere yaş
yav?
Vun xal dihi?
Vun xal rişi?

Zın tiyu?
Ze tır Abdullah...
Zın vuc şidi?
Zah quad şidiya.
Ze şid Aleydar.
je meş şirvengül.
je kum Qrız.

Zın tiyu?
Zın vuc beyi.
Vun tiyu?
Zın Hacer şidi.
Vatır şığı?
Ze tır Abdullah'ı.
Ve şid tiyi?
Ze şidiya Aleydar.
ve Hacı beki.
Vah qaro şidiya?
zah tır şidiya.

Vaş ququr şid yea?
Ve vakun xaxereyi?
Ququd kiloyi?
Li riş quqci saatge qerewun?
Saat ququdi?
Yacil kilo quqaimanli
Sinci gulce ququr admi yaşamış şeri.
Kume ququr admi yaşamış şeri?

